

รวงข้าวค้อมน้อมถวายความอาลัย

 สุนทร ค่ายอด

อาจารย์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

“รวงข้าวค้อมน้อมถวายความอาลัย
ธ คือบิดาโครงการข้าวสารพัน

แต่พระเจ้าจากไกลครรไลสวรรค
เกินจ่านรจน์น้อมสำนึกตริกพระคุณ”

(ประพันธ์โดย นายสุนทร ค่ายอด)

กัมเกล้ากล่าวเกริ่น

บทความเรื่อง “รวงข้าวค้อมน้อมถวายความอาลัย” เป็นการเรียบเรียงพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์ข้าวเพื่อเป็นการน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระองค์ได้มีพระราชดำริ ทรงดำเนินการเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาข้าว และพระราชทานทุนสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาข้าว ตลอดจนรัชสมัยของพระองค์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ดังมีผู้กล่าวว่าพระบรมเดชานุภาพของพระองค์มิได้เกิดจากราชการงานสงคราม หากพระบรมเดชานุภาพของพระองค์นั้นเกิดจากการต่อชนะความขัดสนจนยากเพื่อปากท้องของพสกนิกรของพระองค์ ด้วยเหตุนี้ คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2559 เห็นชอบให้เฉลิมพระเกียรติพระองค์เป็น “พระบิดาแห่งการวิจัยและพัฒนาข้าวไทย”

บทความนี้จะกล่าวถึง 3 ประเด็น ได้แก่ ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ สวนจิตรลดาพระราชวังเท้านาข้าว และภูบาลดำรัสไว้จับใจราษฎร โดยมีรายละเอียดดังนี้

ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ : ประคองขวัญชาวนาไทย

พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งคือการฟื้นฟูพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ สะท้อนให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยนั้นให้ความสำคัญต่อการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ โดยเฉพาะการปลูกข้าว ซึ่งเป็นความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ อีกทั้งเป็นการบำรุงขวัญให้แก่ชาวนาไทย หากพิธีที่สำคัญนี้ได้เลิกปฏิบัติไประยะเวลาหนึ่งเนื่องจากภาวะผันผวนทางการเมือง หรือสภาพการณ์ทางสังคมไม่เอื้อต่อการประกอบพระราชพิธี ช่วง พ.ศ. 2479-2502 ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญในปี พ.ศ. 2503 (กรมวิชาการเกษตร, 2545: 46) ดังนั้นภาพที่เห็นเป็นประจักษ์แก่สายตาชาวไทย คือภาพของพระมหากษัตริย์ที่เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพระราชพิธีแรกนาขวัญ การพระราชทานโล่และการประกาศเกียรติคุณเกษตรกรดีเด่น อีกทั้งภาพประชาชนที่กรูเข้ามาเก็บเมล็ดข้าวก็เป็นภาพที่เห็นได้อย่างชินตา ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง

การดำรงอยู่ของพระราชพิธีนี้ คือสายใยของพระมหากษัตริย์ไทยต่อชาวนา คือปฏิบัติการทางจิตวิทยาที่จะเพิ่มพูนกำลังใจเนื่องจากการเพาะปลูกนั้นต้องอาศัยทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา เพื่อฝ่าฟันปัญหาต่าง ๆ เพื่อจะแปรจากเรี่ยวแรงมาเป็นรวงข้าวสีทอง ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่ผู้นำสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม และสหกรณ์ประมงทั่วประเทศ ที่เข้าเฝ้าฯ ในวันพืชมงคล เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2524 ความว่า

“...ที่ท่านทั้งหลายได้มีโอกาส ได้เข้าร่วมในพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญในวันนี้ ซึ่งถ้าคิดไปก็เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ เพราะว่าทั่วโลกนี้ดูเหมือนจะมีแต่เมืองไทยที่มีพิธีของส่วนกลาง เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เกษตรกร...”

“... ชาวเกษตรกรทั้งหลายย่อมทราบดีว่าความเป็นมงคลนี้สำคัญยิ่งในการปฏิบัติงานของการเกษตร เพราะว่าเกษตรกรย่อมต้อง อาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้การเพาะปลูกหรือกิจกรรมของตน มีความผาสุกก้าวหน้าได้ การที่ทำอะไรที่เป็นมงคลนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้เกิดกำลังใจ เพราะว่าคนเรา ถ้าวร่วมจิตร่วมใจกันก็เกิดเป็นพลังอย่างสูง...”

พิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นการประกาศก้องต่อชาวโลกให้รู้ว่าประเทศไทยคือประเทศแห่งข้าว เป็นประเทศที่มั่นคงภายใต้ระบบการผลิตข้าวอย่างยั่งยืน ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รวงข้าวนี้พันนั้พันนั้หมื่นตันที่นำมาประดับตกแต่งพระเมรุมาศ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า พระองค์คือ “พระบิดาแห่งการวิจัยและพัฒนาข้าวไทย” อย่างแท้จริง

ภาพที่ 1 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิราลงกรณ์
เสด็จพระราชดำเนินทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในพื้นที่แปลงนาสาธิตสวนจิตรลดา

สวนจิตรลดา พระราชวังแห่งนาข้าว

พระราชกรณียกิจด้านข้าวในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จะเห็นได้จากการนำบริเวณสวนจิตรลดาซึ่งเป็นที่ประทับส่วนพระองค์ทำเป็น “แปลงนาทดลอง สวนจิตรลดา” พ.ศ. 2504 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมการข้าว (กรมวิชาการเกษตร) ดำเนินการจัดทำแปลงนาบริเวณสวนจิตรลดา และนำพันธุ์ข้าวต่าง ๆ มาปลูกทดลอง เพื่อทำการศึกษ เป็น “พันธุ์ข้าวทรงปลูกพระราชทาน” (วิมลวรรณ ปิตธวัชชัย, 2553:110) คราวนั้นทรงขั้วควายเหล็ก 8.4 แรงม้า หรือรถไถแบบล้อเล็ก เตรียมแปลงหว่านข้าวพันธุ์ “นางมกล” ด้วยพระองค์เอง แปลงนาดังกล่าวมีพื้นที่ 1,000 ตารางเมตร

พระองค์ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อของคนไทยที่ได้นับถือ เทวีแห่งข้าว หรือพระแม่โพสพ จะเห็นได้จากทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีทำขวัญข้าว หรือขวัญแม่โพสพขึ้น ณ แปลงนาทดลอง สวนจิตรลดา ขณะที่ต้นข้าวอยู่ในระยะตั้งท้องรอวันออกรวง มีการตั้งศาลแม่โพสพและเชิญขวัญแม่โพสพ โดย พระองค์ได้เสด็จฯ มาทอดพระเนตร เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2504 ในคราวนั้นทรงเกี่ยวข้าวด้วยพระองค์เอง เมล็ดพันธุ์ข้าวที่เก็บเกี่ยวได้จากนาข้าวทดลองจะนำไปใช้ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และนำไปบรรจุซองเล็ก ๆ จัดเป็น “พันธุ์ข้าวทรงปลูกพระราชทาน” แจกจ่ายให้กับพสกนิกรและเกษตรกร ทั่วประเทศ เพื่อเป็นสิริมงคลในการอาชีพ (วิมลวรรณ ปิตธวัชชัย, 2553: 110-111) อีกทั้งเป็นการบำรุงขวัญชาวนาไทย และสานสายใยร้อยดวงใจราช กับดวงใจราษฎร์เข้าไว้ด้วยกันผ่านเมล็ดข้าวจากแปลงนาทดลองส่วนพระองค์ที่เรียกว่า “พันธุ์ข้าวมงคล”

ภาพที่ 2 แปลงนาสาธิต โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา

ภูบาลดำรัสไว้จับใจราษฎร์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงห่วงใยอาณา จะเห็นได้จากพระราชดำรัส ที่เกี่ยวกับข้าวซึ่งสะท้อนความสนพระทัย และการเอาพระทัยใส่เพื่อการกินดีอยู่ดีของคนไทย ดังจะเห็นได้ จากพระราชดำรัสความตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าวกล้อง ที่พระราชทานแก่สื่อมวลชน วันที่ 18 พฤศจิกายน 2541 ความว่า

“ข้าวที่ออกเป็นสัญลักษณ์นี้เป็นข้าวที่มีประโยชน์อย่างข้าวกล้อง คนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยกินกัน เพราะเห็นว่าเป็นข้าวของคนจน ข้าวกล้องมีประโยชน์ทำให้ร่างกายแข็งแรง ข้าวขาวเมล็ดสวยแต่เขาเอา ของดีออกไปหมดแล้ว... มีคนบอกว่า คนจนกินข้าวกล้อง เรากินข้าวกล้องทุกวัน เรานี้ก็คนจน”

(วิมลวรรณ ปีตวัชชัย, 2553: 52-53)

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงห่วงใยการผลิตข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภคในประเทศ สะท้อนถึง สายพระเนตรอันยาวไกลที่ห่วงใยความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ เนื่องจากประเทศจะพัฒนาก็ต่อ เมื่อประชาชนกินดีอยู่ดีจึงจะมีพลังเพื่อพัฒนาประเทศให้พัฒนาสืบไป ดังพระราชดำรัส เมื่อครั้งเสด็จ พระราชดำเนินทอดพระเนตรโครงการพระราชดำริ ที่บ้านโคกกุแวง จ. นราธิวาส วันที่ 28 กันยายน 2536 ความตอนหนึ่งว่า

“ข้าวต้องปลูก เพราะอีก 20 ปีประชากรอาจจะ 80 ล้านคน ข้าวจะไม่พอ ถ้าลดการปลูกข้าวไปเรื่อยๆ ข้าวจะไม่พอ เราจะต้องซื้อข้าวจากต่างประเทศ เรื่องอะไร ประชาชนคนไทยไม่ยอม คนไทยนี้ต้องมีข้าว แม้ข้าวที่ปลูกในเมืองไทยจะสู้ข้าวที่ปลูกในต่างประเทศไม่ได้ เราก็ต้องปลูก”

พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้นำกลุ่มชาวนา เมื่อ พ.ศ. 2504 นั้นได้สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงเข้าใจ และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวนาอย่างถ่องแท้ อีกทั้งยังสามารถทรงแนะนำแนวทางในการพัฒนาให้แก่ชาวนาในด้านการลดรายจ่ายจากค่าปุ๋ย และการเพิ่มรายได้จากการปลูกพืชคลุมดินหลังเก็บเกี่ยว ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“ข้าพเจ้ามีโอกาสได้ศึกษาการทดลองและทำนาบ้าง และทราบดีว่าการทำนานั้นมีความยากลำบากอยู่ มิใช่น้อย จำเป็นจะต้องอาศัยพันธุ์ข้าวที่ดี และต้องใช้วิชาการต่างๆ ด้วยจึงจะได้ผลเป็นล่ำเป็นสัน อีกประการหนึ่งที่นา นั้น เมื่อสิ้นฤดูทำนาแล้วควรปลูกพืชอื่น ๆ บ้าง เพราะจะเพิ่มรายได้ให้อีกไม่ใช่น้อย ทั้งจะช่วยให้ดินร่วน ช่วยเพิ่มปุ๋ยจากพืช ทำให้ลักษณะเนื้อดินดีขึ้น เหมาะสำหรับจะทำนาในฤดูต่อไป”

(สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2539: 3)

พระราชดำรัส ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงดนตรี ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2514 ได้สะท้อนพระอัจฉริยภาพที่ทรงเข้าพระทัยปัญหาาราคาข้าว ทั้งองคาพยพ ทรงวิเคราะห์ถึงสาเหตุราคาข้าวตกต่ำ และปัญหาความยากจนของชาวนาไทย ดังความตอนหนึ่งที่ว่า

“เวลานี้ถึงทำไมมีข้าวมาก ราคาข้าวก็ตก ก็น่าจะเป็นการดีที่มีข้าวมาก พวกเราที่บริโภคข้าวก็จะได้ซื้อข้าวในราคาถูก แต่หารู้ไม่ว่าข้าวที่บริโภคทุกวันนี้ ราคาก็ยังแพงเป็นที่เดือดร้อนแก่ประชาชนทั่วไป ก็ต้องหาเหตุผล ทำไมแพง ข้าวที่บริโภคแพง และข้าวที่ชาวนาขายถูก... เข้าไปหากกลุ่มชาวนา ถามเขาว่า เป็นอย่างไร เขาบอกว่าแยะ ข้าวราคาถูก ก็ถามเขาว่า ยิ่งฉางมีหรือเปล่าที่จะเก็บข้าว เขาบอกว่ามี ก็เลยเห็นว่าควรที่จะเก็บข้าวเอาไว้ก่อน หลังจากที่ข้าวล้นตลาด แต่ว่าไม่ทันนึกดูว่า ทำไมเขาเก็บข้าวไม่ได้ แม้จะมียุ้งฉางก็เพราะเขาติดหนี้ เหตุที่ติดหนี้ก็คือ เสื้อผ้าเหล่านั่นหรือกะปิ น้ำปลา หรือแม้กระทั่งข้าวสารก็ต้องบริโภค ถ้าไม่ได้ไปซื้อที่ตลาด หรือร่วมกันซื้อ ก็คงเป็นพ่อค้า หรือผู้ที่ซื้อข้าวเป็นผู้นำมา อันนี้ก็เป็นจุดที่ทำให้ข้าวถูก ข้าวเปลือกถูก แล้วก็ทำให้ข้าวสารแพง คือว่าชาวนาทำนาไปตลอดปี ก็ต้องบริโภค เมื่อต้องบริโภคก็ต้องเอาสิ่งของ ต้องไปติดหนี้เขามาสำหรับหาสิ่งของบริโภค แล้วก็เอาเครื่องบริโภคก็ได้รับการอย่างดีที่สุดจากผู้ที่มาซื้อข้าว บอกว่าไม่ต้องเอาข้าวมาเดี๋ยวนี้ เวลาได้ผลแล้วก็จะเอา แต่ว่าเอาสิ่งของมาให้แล้วก็ซื้อ ของนั้นก็ราคาแพง เพราะว่ามันมาถึงที่ ข้าวที่เวลาได้แล้วจะขายก็ต้องขายในราคาถูก เพราะว่าเขามักรับถึงที่ อันนี้เป็นปัญหาสำคัญถ้าจะแก้ปัญหานี้ ก็จะต้องแก้จุดนี้ ต้องแก้ด้วยการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มผู้บริโภคเหมือนกัน แล้วก็ไปติดต่อกับกลุ่มผู้ผลิต โดยที่ไปตกลงกันและอาจจะต้องตั้ง หรือไปตกลงกับโรงสีให้แน่ จะได้ไม่ต้องผ่านหลายมือ ถ้าทุกคนที่บริโภคข้าวตั้งตัวเป็นกลุ่ม แล้วก็ไปซื้อข้าวเปลือก แล้วไปพยายามสีเองหรือให้ผู้แทนของตัวเองสี ก็ผ่านมือเพียงผู้ที่ผลิต ผู้ที่สี และผู้ที่บริโภค ก็ตัดปัญหาอันนี้ (คนกลาง) ลงไป”

(สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2539: 7)

ภาพที่ 3 ภาพต้นข้าวและกังหันน้ำชัยพัฒนาบริเวณหน้าพระเมรุมาศ

พระราชดำริบางส่วนที่ประมวลไว้ เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของพระราชดำริส และพระราชกรณียกิจ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าว จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เป็นพระราชผู้ฉลาด ทรงพระปรีชาสามารถด้านการเกษตร ทรงเป็นเกษตรราชาธิบดี เป็นศรีแห่งแผ่นดิน เป็นปิ่นของการกสิกรรม ทรงเข้าพระทัยความเป็นไปของเกษตรกร มีพระราชดำริสตรัสสอนชี้แนะ เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ อีกทั้งทรงเข้าใจภาระหนี้สินของภาคการเกษตร ปัญหาความยากจนอันเป็น ต้นตอแห่งปัญหา ดังนั้นเมื่อนำพระราชดำริสมาวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าสิ่งที่พระภูบาลดำริสไว้จับใจราษฎร ทรงเข้าพระทัย ทรงเข้าใจปัญหา และทรงแนะวิธีแก้ไขพัฒนา พระราชดำริสเหล่านี้นับได้ว่าเป็นมรดกทรง คุณค่าที่พระราชทานแก่ชาวนาไทย

ปัจจัยมบทรงข้าวค้อมน้อมถวายเป็นความอาลัย

บทความเรื่อง “รวงข้าวค้อมน้อมถวายเป็นความอาลัย” เป็นบทความที่เรียบเรียงขึ้นเพื่อน้อมสำนึก ในพระมหากรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยนำพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับข้าวเพียงส่วนเสี้ยวที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ พระองค์ทรงเป็นพระราช ผู้เป็นที่รักของคนไทย พระผู้จากไกลครรโลสวรรค พระผู้สร้างสรรคโครงการน้อยใหญ่เพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิต พระราชผู้ทรงเป็นปียมิตรของเกษตรกรไทย พระราชาที่ทรงเข้าพระทัยรากเหง้าของ ปัญหา พระราชทานปัญญาคือแนวทางแก้ไข เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรไทยด้วยโครงการ ตามแนวพระราชดำริ แม้พระราชพระองค์นั้นจะจากไกล หากเมล็ดพันธุ์แห่งความดีที่ทรงหว่านไว้ จะเติบโตชูช่อในใจของคนไทยไปตราบนานเท่าอนาน ตราบใดที่รวงข้าวยังโค้งค้อมเพื่อเคารพคุณ ของพระแม่ธรณีฉินใด ตราบนั้นพสกนิกรไทยก็มีอาจลิมพระมหากรุณาธิคุณพระราชผู้เป็นกำลังแผ่นดิน ฉินนั้น

บรรณานุกรม

กรมการข้าว กองวิจัยและพัฒนาข้าว. (2559). **สองมหาราชกับการพัฒนาข้าวไทย**. กรุงเทพฯ: กองวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว.

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2549). **ขวัญข้าว ขวัญแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.

วิมลพรรณ ปัตถวีชัย. (2553). **ข้าวของพ่อ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.

สถาบันวิจัยข้าว. (2541). **ข้าวกับคนไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยข้าว.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2540). **มหกรรมข้าวไทยเทิดพระเกียรติ :**

รายงานการประชุมวิชาการและนิทรรศการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.